

Autonomijas galvenie aspekti

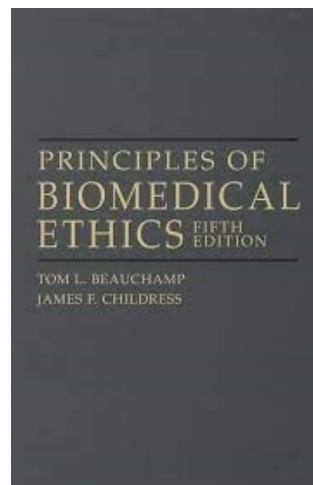
Asoc. prof. Signe Mežinska
Latvijas Universitāte

1

«Personu autonomu izvēļu respektēšana ir tikpat dziļi sakņota kopējā morālē kā jebkurš princips, bet ir maz vienprātības par tās būtību, apjomu vai spēku.»

«Respect for autonomous choices of persons runs as deep in common morality as any principle, but little agreement exists about its nature, scope, or strength.»

Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2001). *Principles of biomedical ethics*. 5th edition, Oxford University Press

2

ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām

3. pants. Vispārējie principi

Šīs konvencijas principi ir:

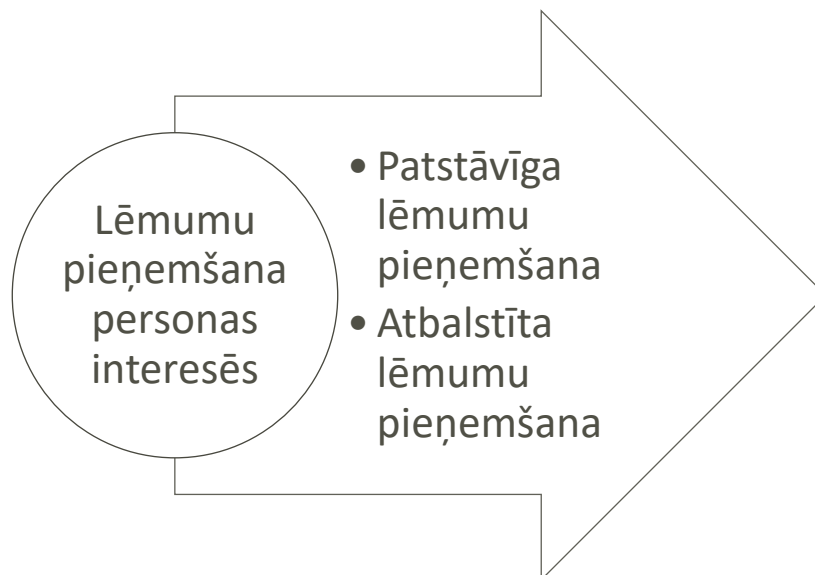
a) cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības, tostarp personīgās izvēles brīvības, un personas neatkarības ievērošana,

Article 3 General principles

The principles of the present Convention shall be:

(a) Respect for inherent dignity, individual autonomy including the freedom to make one's own choices, and independence of persons:

3

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

4

Personas autonomija

- Autonomija ir indivīda pašnoteikšanās jeb sevis vadīšanas spēja.
- *Autonomy is an individual's capacity for self-determination or self-governance.*

Internet Encyclopedia of Philosophy <https://iep.utm.edu/autonomy/>

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

5

Autonoma rīcība

Par autonomu rīcību ir uzskatāma tāda rīcība, kuru persona veic:

- apzināti
- bez kontrolējošas ietekmes, kura determinē darbību

Autonomija ir brīvība veikt izvēles, kuras var nesakrist ar citu personu priekšstatiem par labāko izvēli

Brīvība veikt izvēles un kļūdīties

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

6

Autonoma izvēle un informācija

- Jebkura izvēle nav autonoma
- Autonomas izvēles veikšanai ļoti svarīga ir informācijas pieejamība
- Informācija sniedz iespēju apsvērt dažādas rīcības iespējas, riskus un ieguvumus personisko vērtību kontekstā
- Ja ir pieejamā informācija ir pietiekama, persona var sniegt informēto piekrišanu

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

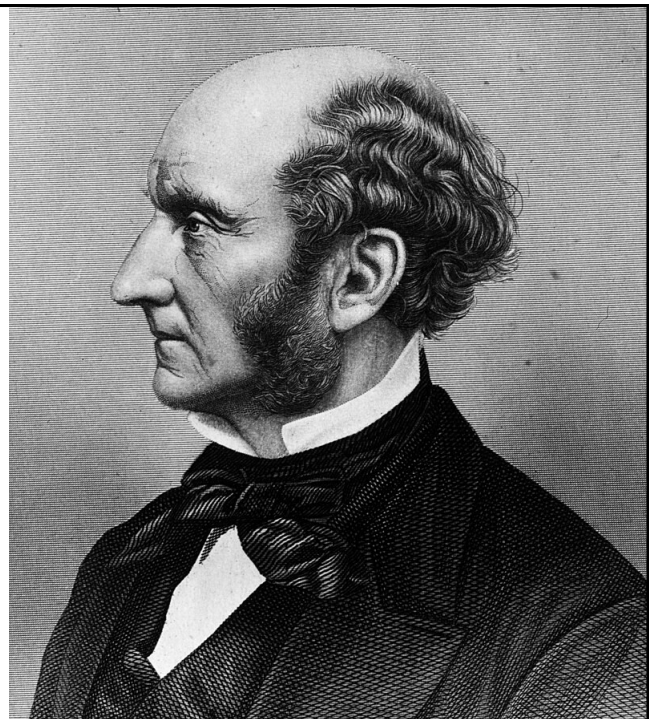
7

Liberālisms

- Centrā ir indivīds, kuram ir jādod iespējami lielāka brīvība
- Vēršas pret visām ideoloģijām, kuras attaisno nebrīvību
- Indivīda brīvība ir cilvēku sabiedrības pamatnorma, uz kuru ir jābalsta valsts un tās politiskā un saimnieciskā kārtība

Britu filozofs Dž.S. Mills (1806 - 1873)

Foto: *Rischgitz/Getty Images*

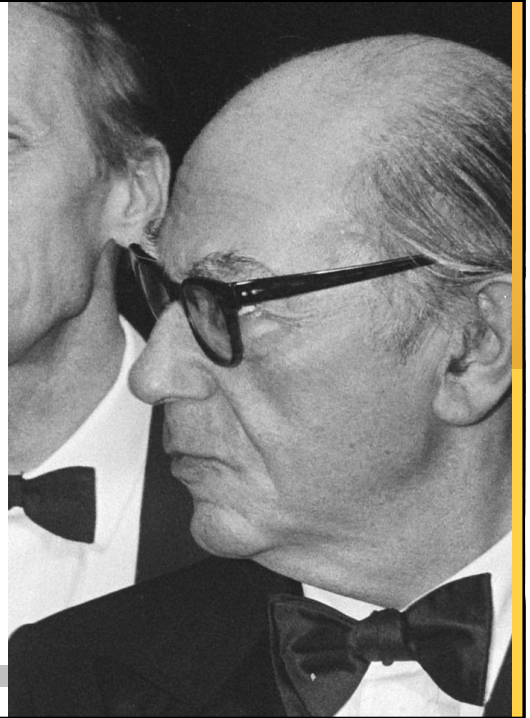

8

Jesaja Berlins

“Es vēlos, lai mana dzīve un mani lēmumi būtu atkarīgi tikai no manis paša, nevis no jebkura veida ārējiem spēkiem. Es vēlos būt pats savas, nevis citu cilvēku gribas instruments. Es vēlos būt subjekts, nevis objekts.”

Berlins, J. (2014). *Četras esejas par brīvību*. Lasitava.

9

Binārā pieeja

Joel Feinberg:

- Ir iespējams, ka personai ir gan pašnoteikšanās kapacitāte, gan tiesības uz pašnoteikšanos, neīstenojot tās praksē
- Tāpat hipotētiski varētu situācija, kurā personai ir gan pašnoteikšanās kapacitāte, gan spēja to īstenot praksē, bet netiek atzītas personas tiesības uz pašnoteikšanos
- Tomēr, ja personai pilnīgi trūkst pašnoteikšanās kapacitātes, tā nevar īstenot pašnoteikšanos, un līdz ar to personai nav tiesību uz pašnoteikšanos

Feinberg, J. (1989). *The moral limits of the criminal law: volume 3: harm to self*. Oxford University Press, USA.

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

10

Binārās pieejas problēma

- Autonomijas teorijas sliecas uztvert izvēli kā vairāk vai mazāk autonomu
- Nošķirums starp personām, kuras ir spējīgas pieņemt lēmumus patstāvīgi un personām, kuru vietā lēmumus pieņem pārstāvis, ir dihotomija, kas prasa sadalīt cilvēkus divās grupās

Personas autonomija

Saturiski neitrālās jeb procedurālās pieejas

- Nosaka kritērijus, atbilstoši kuriem personas rīcību var uzskatīt par autonomu
- Neitrālās attiecībā uz aģentu veidiem, rīcības mērķiem, vērtībām

Substanciālās pieejas

- Nosaka ierobežojumus tam, ko var uzskatīt par autonomu rīcību
- Var pieprasīt normatīvo kompetenci (spēju atšķirt pareizo un aplamo)

Feministiskās pieejas

- Nav iespējams abstrahēties no sociālajām attiecībām un ietekmēm
- Attiecībās balstīta autonomija (angl. *relational autonomy*)

Atbalstīta lēmumu pieņemšana

- Kā lēmumu pieņemšanā atbalstīt personas, kuras iepriekš tika uzskatītas par nespējīgām pieņemt autonomus lēmumus?
- Atbalstītas lēmumu pieņemšanas mērķis ir respektēt personas autonomiju, palīdzot personai pieņemt pašai savus lēmumus, nevis pieņemot lēmumus personas vietā
- Autentiskums – personas lēmumi un rīcība atspoguļo viņa/s autentiskās īpašības un vērtības, kuras veido personas identitāti

Atbalstīta lēmumu pieņemšana

- Personas autonomijas atbalstīšana nozīmē, ka personai ir jāpalīdz izlemt un rīkoties saskaņā ar personiskajām vērtībām un koherentiem vērtējumiem
- Personai jāļauj aktīvi piedalīties lēmumu pieņemšanā un īstenot kontroli par saviem lēmumiem
- Personai ir tiesības uzņemt risku un kļūdīties
- Kā rīkoties, ja personas izteiktās vēlmes nonāk pretrunā ar personas vērtībām? Vai drīkst ierobežot personas pašnoteikšanos, lai veicinātu autentiskumu?

Paldies par uzmanību

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE